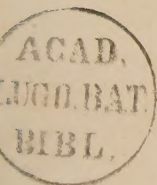

DE IURE AUREORUM ANULORUM
ET NATALIUM RESTITUTIONE
COMMENTATIO PRIOR.

DISSERTATIO INAUGURALIS

QUAM CONSENSU ET AUCTORITATE ILLUSTRIS
IURECONSULTORUM ORDINIS IN ACADEMIA FRIDERICIANA
HALENSI CUM VITEBERGENSI CONSOCIATA AD SUMMOS IN
UTROQUE IURE HONORES RITE CAPESSENDOS ANTE DIEM
V. CALENDAS MARTIAS A. CIOIOCCCLXIII H. L. Q. S. CONTRA
ADVERSARIOS ALEXANDRUM STOLTENBURGIUM IUD. APP.
AUSC. ALFREDUM PERNICEN DR. PHIL. ET DR. IUR. DES.
RUDOLFUM MICHAELEM IUR. CAND. PUBLICICE DEFENDET
AUCTOR

HEINRICUS RUDOLFUS DAEHNE

HALANUS.

HALÆ
FORMIS HENDELIIS.

CIOIOCCCLXIII.

THE JOURNAL OF THE
AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION
PUBLISHED WEEKLY
CHICAGO, ILL., U.S.A.

Subscription prices: Five dollars per annum in advance. Single copies, fifteen cents. Payment in advance. Orders, notices, and communications should be addressed to the Editor, American Medical Association, 535 North Dearborn Street, Chicago, Ill. Subscriptions outside the United States: Five dollars per annum in advance, plus postage. Foreign postage paid by special arrangement with the Post Office at New York, N.Y. Second-class postage paid at New York, N.Y., and at additional mailing offices. Postmaster: Send address changes in United States to American Medical Association, 535 North Dearborn Street, Chicago, Ill. Outside United States, send to nearest post office.

AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION

1917

CAROLO GEORGIO BRUNSIO

ANTECESSORI BEROLINENSI

PIO ANIMO GRATISSIMOQUE

D.

D.

D.

AUCTOR.

ARGUMENTUM.

PARTICULA PRIOR.

ANULI AUREI USU VENIUNT.

Cap. I. De primis iuris aureorum anulorum vestigiis	3
Cap. II. Cuiusnam ordinis primo insigne aureorum anulorum fuerit .	6
Cap. III. Equites Romani ius aureorum anulorum usurpant	8
Cap. IIII. Senatores tamquam senatores aureos annulos non gessisse demonstratur	13
Cap. V. Ad ordinem equestrem aurei anuli transeunt	18
Cap. VI. Summa particulae prioris	21

PARTICULA ALTERA.

ANULI AUREI DONANTUR.

Cap. I. Quomodo in usum venerit, ut anuli aurei donarentur . . .	22
Cap. II. Pauca de iure Imperatorum aurei anuli donandi	28
Cap. III. Aureus anulus amittitur	29

Digitized by the Internet Archive
in 2026

PRAEFATIO.

De iure aureorum anulorum qui ex professo scriberet, unus tantum exstitit vir et quidem clarissimus PETRUS BURMANNUS, ¹ philologus, in dissertatione litterario-iuridica quam hac de re edidit Traiecti ad Rhenum anno MDCCXXXIII. ² Praeterea nostra materia, „elegantissima sed et difficilis,“ ³ quae „non nostris solum hominibus sed veteribus etiam negotium magnum fecit“ ⁴ oblata occasione sexcenties in disceptationem vocata est. Sed non satis hac de re disseruisse videntur viri docti. Ii enim qui prioribus saeculis floruerunt scriptores, comparaverunt quidem sententiarum et locorum ex veteribus auctoribus adlatorum silvam, sed non illustraverunt verbis; neque quae collegerant concoquere potuerunt. Quam ob rem, quum res diffuse et disperse dictas unum sub adspectum nunquam subiicerent, no-

¹ Natus 1714, denat. 1778.

² Quam OELRICHSIUS dignam habuit quae in thesaurum diss. iurid. selectissimarum reciperetur.

³ BURMANNUS, pg. 201.

⁴ MAEQUAEDTUS, pag. 86.

dum saepissime implicaverunt, explicaverunt rarissime. Accedit quod tunc temporis res Romanorum publicae nondum ita erant enodatae enucleataeque, ut ubique veteribus iudicium fuerit rectum probabileque. Nostros vero homines summatim tantum et data occasione hac de re disserentes non tantum puto profecisse, quantum necesse videtur.

Quae quum ita sint adgressus sum ad conscribendam dissertationem de iure aureorum anulorum et spero fore ut aliquantulum novi ad hanc materiam et boni attulerim. Primis erat in votis ut vitia evitarem in aliis scriptoribus notata. Quam ob rem ita enarrare studui, ut lector benevolus, quomodo ius aureorum anulorum originem ceperit et propagatum sit, quasi uno in conspectu mente et cogitatione posset complecti. Quae si mihi contigerint, non inane opus me suscepisse putabo.

DE IURE AUREORUM ANULORUM
COMMENTATIO.

PARTICULA PRIOR.

ANULI AUREI USU VENIUNT.

CAP. I.

DE PRIMIS IURIS AUREORUM ANULORUM VESTIGIIS.

Aureus anulus apud Romanos ornamentum erat, quo pars populi, vel stirpe vel condicione excellens, ab inferiori civium parte distinguebatur. Primis reipublicae temporibus cives Romani anulis aureis non utebantur, sed promiscue cum servis ferreos gestabant; quod disertis verbis confirmat Plinius in nat. hist. lib. XXXIII., cap. 1. sect. 4. §. 11: *Longo certe tempore ne senatum quidem Romanum habuisse aureos manifestum est; siquidem iis tantum qui legati ad exterarum gentes ituri essent anuli publice dabantur Neque aliis uti mos fuit quam qui ex ea causa publice acceperant* §. 12. *Ii quoque qui ob legationes acceperant aureos in publico tantum utebantur his, intra domos vero ferreis.* Ex quo Plini loco facile colligitur, primo tempore ¹ anulum aureum peculiare

¹ Ceterum certo non licet definire, ex quonam inde tempore hic usus invaluerit. Ex verbis citatis *ad exterarum gentes ituri* conicere possumus. Plinium de eo tempore loqui, quo Romani iam cum populis, quibus vicini non erant, societate commercioque coniuncti erant. Italicas enim gentes nunquam vocant Romani exterarum.

insigne ordinis cuiusdam nondum fuisse, sed singulis tantum personis, legatis scilicet publicis, ius aurei anuli gestandi a populo esse tributum.² Si quaerimus, cur iis tributum fuerit, Plinius respondet d. l.: *credo, quoniam ita exterorum honoratissimi intellegebantur*, quae causa probabilis videtur.³ Quomodo vero insigne ordinis cuiusdam factus sit anulus vix dicere possumus. Fortasse, uti saepenumero in talibus rebus usuvenit, civium Romanorum nescio quis, inani superbia inflatus, quum legatus publice missus non esset, digito induerat proprio Marte anulum aureum, ratus sese ipsum non minore honore dignum haberi debere, quam legatos. Quod mox alii, qui se inter caeteros cives eminere putabant, imitabantur, atque ita paullatim certus ordo ius aureorum anulorum sibi usurpavit.

² Huc spectat etiam Zonaras, Annal. lib. VIII. cap. 6 (ed. Pinder II. 125) *καὶ διὰ τοῦτο τοῖς τε ἄρχουσι τοῖς ἐκδημοῦσι καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς κατὰ τι πρᾶγμα τῇ πόλει ἐξιοῦσι τὰ τε ἄλλα τὰ ἀναγκαῖα καὶ δακτύλιοι ἐκ τοῦ δημοσίου ἐδίδото.*

³ REINIUS (PALLY Realencyclopaedie I. pg. 493 sub voce Anuli) monet, legatos fortasse aureis anulis publico signo munitis usos esse, ut publice eos missos esse appareret. Lubenter fateor, me diu dubium hae- sisse, quibusnam causis nissus hoc REINIUS attulerit. Fortasse hunc in modum ratiocinatus est: Mittebant Romani saepius anulos signatorios, ut de nuntii veritate certiores redderent eum, cui erat missus (symbolum): cfr. Plaut. Bacch. II. 3. 29. id. Pseud. I. 1. 50 sqq. II. 2. 53 sqq. III. 7. 103 sqq. Apulei Metam. ed. Hildebrand. I. pg. 945. Item imperatores amicis consiliariisque anulum signatorium dabant, qui doceret, eos imperatoris auctoritate agere. Dio Cass. LXVI, 2. Et hinc coniecere licet, etiam legatis a populo anulum reipublicae signatorium datum esse tamquam symbolum. Verum parum probabilis mihi videtur coniectura, cui veterum scriptorum testimonia desunt cuique repugnant Plini verba, praesertim quum vix crediderim, vetustis reipublicae temporibus publicum signum iam fuisse receptum. Id vero concedo, legatos anulos gemmatis gessisse. Isidorus enim Orig. XVIII. c. 32 § 3 *apud Romanos inquit, anuli de publico dabantur et non sine discrimine. Nam dignitate praecipuis viris gemmati dabantur, caeteris solidi.*

Qua in re non meram coniecturam sequutus sum. Probat-
tur enim mea sententia verbis eiusdem Plini d. l. §. 13. dicen-
tis: *Et quisquis primus instituit, cunctanter id fecit, laevis
manibus latentibusque induit, cum, si honos securus fuisset,
dextra fuerit ostentandus.*

Quoquo vero modo ius aureorum anulorum originem cepit,
dubium non est, quin saeculo ab urbe condita quinto aurei anuli
ita gestarentur, ut legitima essent certi alicuius ordinis orna-
menta. Auctores sunt Livius et Plinius. Livius ut describat,
quanta perturbatio quantusque luctus Romanos incesserit allato
de clade Caudina nuntio (anno urbis CCCXXXIII. a. Ch.
n. CCCXXI.) libro VIII. cap. 7. haec habet: *tabernae circa
forum clousae, iustitium in foro sua sponte coeptum prius
quam indictum, lati clavi, anuli aurei positi.* Ex quibus
Livi verbis apparet, uti latos clavos ita etiam anulos aureos
tunc temporis fuisse insigne certi alicuius ordinis legitimum;
quinam vero anulos aureos deposuerint, non adfert Livius. Idem
denique testantur, quae Plinius memoriae tradidit, qui l. c. sect.
6. §. 17. et 18. narrat, Gn. Flavium publicatis diebus fastis
summam sibi apud plebem constituisse auctoritatem; atque
hinc tantam indignationem exarsisse, ut anulos aureos ab-
iectos esse in antiquissimis reperiretur annalibus. *Ita, ad-
dit, CCCXXXVIII. a condita urbe gestum est et pri-
mum*⁴ *anulorum vetigium exstat.* Docent certe haec verba
penes plebem saeculo quinto a. u. c. non fuisse ius anulorum
aureorum gerendorum, imo penes alios plebi exemptos. Verum

⁴ Verba Plini, anno CCCXXXVIII primum anulorum vestigium
exstitisse narrantis, Livio, anulos iam anno CCCXXXIII ab urbe cond.
(CCCXXII a. Ch. n.) commemoranti (VIII, 7) contraria videntur. Talibus
vero in rebus sedecim annorum spatium vix magni momenti est. Cfr.
KIRCHMANNUM, cap. 15. pg. 147, BECKERUM II. 273 sqq.

etiam Plinius non definit cuiusnam potissimum ordinis hoc insigne fuerit.

Iam videamus, an non hoc aliunde erui possit.

CAP. II.

CUIUSNAM ORDINIS PRIMO INSIGNE AUREORUM ANULORUM FUERIT.

Qui ante nos hanc quaestionem perscrutati sunt varias et saepissime falsas sententias in medium protulerunt. Ad quos errores maxime falsa Plini lectione adducti sunt. Priusquam enim SILLIGIUS criticam curam Plinio adplicuit omnes editiones tenebant l. c. lectionem hanc: *quo facto tanta senatus indignatione exarsit, ut anulos ab eo abjectos in antiquissimis reperiatur annalibus*. Auctore vero SILLIGIO, verba *senatus* et *ab eo* tamquam spuria prorsus sunt delenda et pro voce *indignatione* legi debet *indignatio*. Quae SILLIGII lectio sola probanda videtur esse. Il enim qui priorem lectionem tuentur non modo parum curant optimorum librorum Mssorum fidem, verum etiam plane negligunt, quae Plinius paullo post adfert: *sed et phaleras positas anulos quoque depositos a nobilitate in annalis relatum est, non a senatu univcrso*, quae prioribus verbis prorsus repugnarent. Si vero verba Plini a SILLIGIO ex codicibus Mss. restituta cum his sequentibus verbis comparaverimus, non poterimus, quin statuamus, his temporibus solam nobilitatem ⁵ i. e. adgnates descendentes curulium magistratuum aureos anulos gestasse, quod etiam Livius eandem de Flavio historiunculam enarrans diser-

⁵ de nobilitate cfr. BECKERUM, II. pg. 218—235, WALTERUM, § 111 (I. pg. 156), LANGIUM § 91 sqq. (II. pg. 1 sqq.).

tis verbis confirmat; dicit enim lib. VIII, cap. 46.: *tantumque Flavii comitia indignitatis habuerunt, ut plerique nobilium anulos aureos phalerasque deponerent.* ⁶ Accedit denique quod et loco Valeri Maximi (VIII, 3, 3.) mea sententia probatur, quum dicat:

„Itaque ne illi quidem probandi, quamvis factum eorum nobilitatis splendore protectum sit, qui quod Gn. Flavius, humillimae quondam sortis praeturam adeptus erat, offensi anulos aureos abiecerunt.“

Sub finem verbo liceat tangere singularem KIRCHMANNI opinionem, qui pag. 145 sqq. ex locis Livi et Plini collegit, solos nobiles et quidem eos tantum, qui in senatum allecti fuerint, aureis anulis usos esse. Parum probo. Nam ut taceam, ex nullo veterum scriptorum testimonio apparere, revera senatoribus tamquam talibus praecipuum huiusmodi ornamentum ius fuisse concessum,⁷ manifesto hae opinione studuit conciliare varios nuncios, quos habuit per se sibi contradicentes, quum alii, uti censet, senatoribus, alii nobilibus hoc ius vindicarent. Verum arbitror, in universum non decere eiusmodi studium rerum gestarum investigatorem. Quum enim nullius fontis fidem frangere velit, frangit fidem omnium, narrans, quae a nullo scriptore, ita, uti narrat, relata sunt; et certe praestat, si nuncii de eadem re ad nos relati sunt sibi repugnantes, quaerere, unde nati sint et cuinam potissimum maior fides habenda sit et quapropter. Sed nostra in causa ne varii quidem nuncii comparent.

Eorum vero sententiam, qui tum temporis equites aureos anulos gestasse censeant, Plinius ipse refutat hisce verbis: *Fallit*

⁶ Sequuntur hanc sententiam NITZSCHUS pg. 368 not 7. MOMMSENIUS I. 761 seq. not*. GOETTLINGIUS § 126 pg. 370. LANGIUS § 91 (II, pg. 7) Vera cum falsis miscet BECKERUS II. pg. 273.274 not 560 et 561.

⁷ cfr. infra cap. III.

plerosque, quod tum et equestrem ordinem id fecisse arbitrantur (l. c. sect. 6. §. 18.)

CAP. III.

EQUITES ROMANI IUS AUREORUM ANULORUM USURPANT.

Vera rectaque si exposuimus, saeculo a. u. c. quinto nobiles aureo anulo ornati erant. At ius aureorum anulorum non diu soli conservabant. Ad nobilium dignitatem proxime accesserunt octodecim equitum equo publico stipendia merentium centuriae, quae „iuventutis proceres“⁸ patricios cum plebeiis consociabant. Atque hi equites Romani a nobilibus aureum anulum paullatim sibi adsciscebant; neque nobiles vehementer repugnasse videntur, fortasse ideo, ne equites, quorum auxilii multis modis indigebant, a se alienarent. Ita factum est, ut saeculo sexto usus aureorum anulorum inter omnes equites equo publico vulgaris esset.⁹

Anuli aurei, quos Mago, Carthaginiensibus cladem Romanorum (annensem narrans, ad fidem tam laetarum rerum in vestibulo curiae effundi iussit, qui auctore Livio (XXIII, 12) tantum acervum composuerunt, ut metentes dimidium super tres modios implerent, de quibus viri docti multa verba fecerunt,¹⁰

⁸ Liv. II, 2.

⁹ cfr. BECKERUM II. 275. MARQUARDTUM pg. 17. NITZSCHUM 368 not. 7. cfr. etiam SIGONIUM lib. 2. cap. 3. (I. pg. 289).

¹⁰ Ingentem istum anulorum acervum multi viri et docti tum prorsus addubitabant, inter quos etiam BECKERUS II. 275 not. 562 nominandus est, tum si Livio fidem habebant, ex hoc anulorum numero omnes milites aureos anulos gestasse coniciebant, quorum imprudentiam iam BURMANUS pag. 211 vituperat. Singularis error videtur PASCIOLE, qui lib. I. cap. XV (pg. 28) anulorum, inquit, Carthaginem missorum frequentia inde

hi iidem anuli in quaestione, ad quam iam accessimus, maximi nobis momenti sunt.

Quae de his anulis rerum scriptores memoriae tradiderint primo componenda esse videntur.

LIVIVS I. l.: *adiecit deinde verbis (Mago) quo maioris claudis indicium esset, neminem nisi equitem atque eorum ipsorum primores id gerere insigne.*

FLORUS. II. 6, 18. *Modii duo anulorum Carthaginem missi, dignitasque equestris taxata mensura.*

VALERIUS MAX. VII, 2. externa 16. *Magone anulos aureos trium modiorum mensuram explentes fundente, qui interfectoris nostris civibus detracti erant, vel.*

PAULUS OROSIVS, hist. lib. IV. cap. 16. *Annibal in testimonium victoriae tres modios anulorum aureorum Carthaginem misit, quos ex manibus interfectorum equitum Romanorum senatorumque detraxerat.*

ZONARAS VIII, 1 (ed. PINDER II. 199) *Καὶ τοσοῦτον ἔπρεσε*

eveniebat, quia cum omnia instrumenta et chirographa signarent (veteres), illis ubique opus erat: itaque eorum usus fuit pernecessarius.

OCTAVIUS FERRARIUS primus (electorum lib. I. cap. 21 pg. 78) non incredibile esse Magonem tantum anulorum copiam revera effudisse in curia Poenorum docuit. Contendit modium fuisse apud veteres mensuram, quae apud nos quum sit quarta pars sextarii, quartarius dicatur, quam sententiam non pauci rerum scriptores sequuti sunt. Et vera docuit FERRARIUS, si quid video. Viri enim docti qui nostra aetate florent et optimis studiis metrologiam perscrutati sunt, demonstraverunt, modios sex Romanos unum tantum modium Borussicum explere, cfr. HULTSCHIVM pg. 99. vel, ut accuratius dicam, unum modium Romanum efficere eam partem modii Borussici, quam indicare licet numeris 0,159. (idem, pg. 306). Atqui si censemus vera tradidisse Livium de tribus modii quibus unum addit semodum, anuli aurei dimidium modii Borussici expleverunt, vel accuratius partem hanc: 0,5575. Qui numerus nullo modo incredibilis videtur. Dionysio Halicarnaseo enim auctore (II, 17) ex proelio Cannensi ex sex millibus equitum paene nullus evasit, et si dimidia tantum pars anulo aureo ornata fuerit, en acervum insignem! —

πλήθος, ὥστε τὸν Ἀννίβαν τῶν μὲν ἐκ τοῦ ὁμίλου μηδὲ
πειραθῆναι ἐξευρεῖν ἄρθρον, περὶ δὲ τῶν ἱππέων καὶ τῶν
ἐκ τῆς βουλῆς ἄρθρον μὲν μὴ γράψαι τοῖς ὄντοι Καρχηδο-
νίοις, διὰ δὲ τῶν δακτυλίων ἐνδείξασθαι τοῦτον · χοίνιξι
γὰρ σφαῖς ἀπομετρήσας ἀπέστειλε · μόνοι γὰρ οἱ βουλευταὶ
καὶ οἱ ἱππεῖς δακτυλίοις ἐκέχοντο. ¹¹

Livius equitibus tantum id insigne detractum esse narrat,
item Florus. Orosius et Zonaras senatores addunt ¹², Valerius
de Romanis civibus facit verba. Paene omnes ergo scriptores
citati, si cui tribuunt anulum aureum, equitibus tribuunt, ex-
cepto Valerio, cuius narratio magni momenti non est, quum, ac-
curatiorem definitionem parum curans, civibus Romanis aurei
anuli ornamentum adscribat. Silius vero Augustinusque, supra
(not. 11) citati, nostrae sententiae, equites gestasse aureum anu-
lum, contrarii nullo modo videntur.

Id vero addendum est, non omnibus equitibus Romanis au-
reum anulum fuisse, sed iis tantum, qui equo publico stipendia
meruerunt. Hoc sensu enim intelligenda sunt verba, quae addit
Livius d. l., quo maioris cladis indicium sint, quae narrat: *ne-
minem, nisi equitem, atque eorum ipsorum primores id ges-
sisse insigne.* ¹³ Equites enim Romani equo publico stipendia

¹¹ Augustinus, de civitate Dei III, 19 quibusnam detracti fuerint, disertis verbis non adfert: *quo intelligerent*, inquit, *tantam in illo proelio dignitatem cecidisse Romanam*, neque Plinius l. c. sect. 6 §. 20 neque Lu-
cianus (diall. mort. XII. 2.); errat enim MARQUARDTUS, qui pg. 17 not. 86
affirmat. Lucianum non equitibus, sed civibus Romanis anulos detractos
narrare; verba enim Luciani haec sunt: καὶ τοσοῦτους ἀπέκτεινα μῆς
ἡμέρας, ὥστε τοὺς δακτυλίου ἀντὶ τῶν μεδίμνων ἀπομετροῦσαι.

Silius Italicus lib. XI vers 136 de clade Cammensi haecce cecinit:

Testes hi stragis, quos signum illustre superbis

Mos laeva gestare viris: tum funditur ante

Ora admirantum praeferens anulus auro."

¹² De senatoribus cfr. infra cap. III.

¹³ Recta quodammodo opinari videtur FERRATIUS lib. II. cp. 2. pg.

merentes honoris gradu centurionibus legionariis erant superiores stationesque inspiciebant. ¹⁴ Hinc Magonis illud de primoribus equitum non gloriose dictum videtur. ¹⁵

Plinius d. l. de clade Cannensi haecce narrat: *Promiscui autem usus* (aureorum anulorum) *alterum* (vestigium) *secundo Punico bello*; *neque enim aliter potuissent trimodia anulorum illa Carthaginem ab Hannibale mitti*. Quibus verbis Plinius sententiam eorum minime probat, qui contendunt, ¹⁶ iam his temporibus omnes cives Romanos aureos anulos gestasse, sed Plinius verbis *promiscui usus* tantum dicere vult, praeter nobiles, quibus antea aureos anulos gestare solis licuit (cfr. cap. II.), tempore secundi Punici belli etiam equites Romanos ius aureorum anulorum sibi adrogasse. ¹⁷ Simul hoc loco eorum refutatur opinio, qui affirmant, eo tempore, quo equitum erant anuli aurei, nobiles hoc insigne quasi ignobile repudiasse. ¹⁸

80. ad hunc locum Livianum haecce addens: Ex quo (Magonis sermone) alterutrum necessario consequitur: aut non omnes equites R. usos esse tunc temporis anulo aureo, sed primores tantum, quod non est probabile, aut in equitum turmis alios etiam ex plebe militasse.

¹⁴ Polybius VI. 35, Appian. Rom. hist. lib. VIII. (de rebus Punicis) cap. 104, conferas etiam Zumptium pg. 80.

¹⁵ FERRARIUS, Elect. lib. I. cap. 21 pg. 79.

¹⁶ FERRARIUS l. c. pg. 78. sqq.

¹⁷ Quod, quamquam a recta via aliquantulum aberraverunt, iam Plini interpretes et veteres et nostra aetate florentes viderunt. Cfr. HARDUINUM ad h. l. et URICHSIUM pg. 277 not. ad h. l. Conferatur contra MARQUARDTUS pg. 17 et potissimum pg. 86 not. 2.

Num retinuerint anulum aureum ii equites, qui stipendia emeruerant equumque publicum reddiderant, pro certo dicere non possumus. Sed veri videtur similis, emeritos equites amisisse anulos primo quidem tempore, quo equites nil erant, nisi cives Romani, qui quum prae aliis divites et excellentes essent, equo stipendia merentes in centurias distributi erant, in quibus manere iis non licuit simulatque equum publicum reddiderant. Sed quum equites sese ab aliis civibus Romanis secrevissent, quasi ordo equester, sine dubio anulum retinebant.

¹⁸ ALEXANDER AB ALEXANDRO lib. II. cap. 19, pag. 433: „quo insigni

Supra demonstravi, praeter nobiles tempore secundi Punici belli tantum equitibus equo publico stipendia merentes anulos aureos gestasse, ad quos milites privato equo stipendia merentes, quibus etiam erat nomen equitum, accesserunt. Dignitate multo inferiores erant equitibus publicis et primis temporibus insignia equestria, atque ita etiam aureos anulos, nondum habebant.¹⁹ Quod apparet ex Livio, qui lib. XXXXIII, cap. 16 narrat, in causa Claudiana (anno IOLXXXIII) a. u. c. CLXXI a. Ch. n.) ob id quod ex duodecim centuriis octo Claudium condemnassent extemplo principes civitatis in conspectu populi aureis anulis positis vestem mutasse et rel. Principes illi civitatis, quamquam verba Livi aperta non possunt nominari, procul dubio nobiles equitesque publici sunt.

Paullatim vero et equites privati ius aureorum anulorum sibi adrogabant. Quod pro certo, uti puto, affirmare possum.²⁰ Quum enim, uti infra explicabo, ius aureorum anulorum universo ordini equestri concessum sit, qui ordo ex omnibus Romanis civibus equestrem censum habentibus formabatur, consequitur, ante ordinem equestrem omnes equites publico privatoque equo stipendia merentes hoc insigne habuisse, praesertim quum postea haec distinctio equitum desierit esse magni momenti. Quomodo vero sibi paraverint ius aureorum anulorum equites privati iterum perobscurum est. Fortasse a duce ei equiti, qui inter reliquos quocumque modo excelluit, primum honoris causa anulus aureus concedebatur, et huc fortasse referenda sunt verba Aconis Scholiastae, qui ad Hor. Satir. II. 7. 53²¹ monet: *Non*

equester ordo a senatorio discretus noscebatur", (cfr. MERCERUM ad ALEX. AB ALEX. ad h. l.: „excidit hoc verbum Alexandro imprudenti“).

¹⁹ Cfr. MARQUARDTUM pg. 13. NIEMEYERUM pg. 58.

²⁰ Quae BECKERO II. 275 quamquam dubia, tamen probabilia videntur.

²¹ ed. PAULY vol. II. pg. 297.

licebat equitibus Romanis anulis uti, nisi a praetoribus²² donati fuissent; anulo ergo equestri quem quasi eques bonus a praetore meruisti.²³

CAP. III.

SENATORES TAMQUAM SENATORES AUREOS ANULOS
NON GESSISSE DEMONSTRATUR.

Omnes viri docti, qui de aureis anulis disseruerunt, etiam senatores hoc insigne gestasse, docuerunt. Sed perperam, uti mihi quidem videtur; nam senatores ideo, quod erant senatores, anulum aureum non habebant. Quum mihi hac in re cum ingenti virorum doctorum numero pugnandum sit atque primo certe obtutu etiam rerum scriptores et Romani et Graeci eorum sententiae patrocinari videantur, liceat paullo uberius et subtilius in hanc controversiam inquirere.

Senatus primo nil aliud erat nisi collegium regium. Quod etiamsi temporibus reipublicae subnae mutatum est, senatores tamen etiam tunc certum ordinem nondum formabant. Sena-

²² Non de praetoribus, magistratibus Romanis, vel urbano vel peregrino loquitur Scholiasta, sed duces exercitus vocat Acron praetores, ut etiam Cic. fin. 5. 30, 92. Hor. epod. 2. 2, 34. Curtius, 3. 7. 11 et 12., 3., 11., 10. Sic Livius 3., 55. Iuv. 10, 36. Varr. l. l. 4. 14 consulem, Cic. Verr. 4. 12. 4. 25., idem de imp. Gn. Pomp. 17. propractorem in provinciis, Cic. fam. 2, 17. 12 proconsulem „praetorem“ nominat.

²³ quo de loco cfr. infra II. cap. 1. Id vero nullo modo concedere possum, quod primo obtutu veri videtur similis. Scholiastam de equitibus publicis verba facere, quamquam equites vocat „Romanos“ Acron, quod cognomen vulgo tantum equitibus tribuitur publicis. (Cfr. BECKERUM II. 268 sqq. Negligendum enim non est, quod Acron supra citata notat ad Horati verba:

*„Tu, cum proiectis insignibus anulo equestri
Romanoque habitu, prodix ex iudice Dama
Turpis“ et rel.*

tores erant viri honoratissimi in senatum lecti, quibus certa erant dignitatis senatoriae insignia: tunica laticlavia,²⁴ mulleus,²⁵ calceus senatorius,²⁶ lunulae eburneae,²⁷ quae insignia nemini gestare licebat, nisi senatoribus, neque unquam legimus, quemquam praeterea eiusmodi insignia sibi adrogasse, cum senatores, penes quos erat auctoritas, talem insolentiam nunquam tolerassent.

Contendunt ergo viri docti, aureum anulum fuisse insigne etiam senatoribus peculiare. At anulum, ut supra demonstravi, non solum nobiles, sed etiam equites Romani portabant; et incredibile videtur, senatores, si peculiare iis fuisset hoc ornamentum, usum promiscuum eius etiam aliis concessisse. Itaque iam ideo, quod senatus non solus anulum aureum habebat, sed etiam nobiles equitesque, sumere licet, senatui hoc insigne non fuisse.

Sed verbis scriptorum veterum sententiam munire conantur. Pro primo id commemorandum esse videtur, senatores sine dubio saepissime aureos anulos re vera gestasse; verum non ideo gestabant, quod erant senatores, sed quod erant nobiles equitesque Romani. Senatores enim ex nobilibus equitibusque eligi solebant²⁸ (seminarium senatus). Quae quum ita sint, non nisi parum accurate narrant scriptores, qui senatoribus anulum aureum tribuunt. Inter quos Dio Cassius hist. Rom. XXXXVIII., cap. 45.: *Οἱ δὲ ἐν τῶν πάλαι Ῥωμαίων . . . δακτυλίοις χρυσοῖς πλὴν τῶν τε βουλευτῶν καὶ τῶν ἐππέων χοῦσθαι, ὥσπερ εἶρηται μοι, ἐξήν.* Caeterum Dio Cassius non imprudens verba „ὥσπερ εἶρηται μοι“²⁹

²⁴ Plin. N. H. VIII, 39, § 136.

²⁵ Plin. N. H. VIII, 17 § 65. Zonar. 7. 15. Isid. 19. 34. Lyd. de Maj. 1. 17. 32. Dio Cass. 43. 43.

²⁶ Cic. Phil. XIII. 13. 18. Acr. ad. Hor. Satt. I. 6. 27.

²⁷ Plut. qu. Rom. 76. Mart. I. 49. 31. 2. 29. 7. Iuv. 7. 192.

²⁸ cfr. LANGIUM § 111 (II. 315) et MARQUARDTUM pg. 25.

²⁹ Quae cum STURTZIO non verto, *sicuti supra ostendi*, praesertim quum tale quid Dio Cassius supra ne breviter quidem attigerit.

narrationi adposuit, quibus significaret se tantum *relata* referre. Denique etiam de equitibus loquitur. Item de senatoribus et equitibus loquuntur Orosius (4. 16) atque Zonaras (9. 1), supra citati, de clade Cannensi narrantes.

Dionis ergo et Orosi et Zonarae testimonia nulla videntur, quod non senatoribus tantum, verum simul etiam equitibus tribuunt anulos aureos.

Maioris momenti videri possit locus Plini supra citatus de comitiis Gn. Flavi narrantis, qui quum a SILLIGIO integer restitutus ³⁰ de senatu prorsus non agat, testis esse nullo modo potest.

Contra locus Livi (XXVI, 36) meae sententiae prorsus repugnat. Ex eo enim Laevinus, h. t. consul, quum post cladem Cannensem magna aerarii inopia deprehenderetur, in senatu quem habuit de remigum supplemento haecce proponit: *Aurum, argentum, aes signatum omne senatores crastino die in publicum conferamus: ita ut anulos sibi quisque et coniugi et liberis et filio bullam et quibus uxor filiaeque sunt, singulas uncias pondi auri relinquunt; argenti, qui curuli sella sederunt, equi ornamenta et libras pondi, ut salinum patellamque Deorum causa habere possint. Caeteri senatores libram argenti tantum, aeris signati quina millia in singulos patres familiae relinquamus.* Accedit quod Florus et, si lubet eum testem nominare, Augustinus similia testari videntur. Florus II, 6, 24 haecce adfert: *Opes suas lubens senatus in medium protulit, nec praeter quod in bullis singulisque anulis erat quidquam sibi auri relinquere* et Augustinus, de civit. Dei III, 19: *auleo unoquoque inquit conferente ut praeter singulos anulos aureos singulasque bullas miserae dignitatis insignia nil sibi auri senatus ipse, quanto magis ceteri ordines tribusque relinqueret.*

³⁰ uti cap. II. ostendi.

Ex quibus locis sane procedere videtur, senatores tamquam senatores anulos aureos gestasse et ex iisdem maxime natus est error, cui iam refragabor. —

Prae reliquis perlustrabo verba Livi, quum dubitari vix possit, quin Florus et magis etiam Augustinus sua ex Livio hauserint.

Eo tempore, quo Laevinus consul reipublicae Romanae praefuit (a. a. u. c. IOXXXII. a. Ch. n. CCXII.), uti iam supra obiter commemoravi, senatorum Romanorum nondum certus fuit ordo. Quam ob rem, ut senatores anulos aureos insigne senatoriae dignitatis gestaverint, liberos eorum iis anulis usos esse, nondum est consequens; liberi vero nobilium, quum esset nobilitati insignis, certe habebant aureum anulum. Atqui, quum Laevinus diceret: *ita ut anulos sibi quisque et coniugi* ³¹ *et liberis relinquunt* sine dubio de iis tantum senatoribus loquitur, quibus quum simul essent nobiles non solis erat anulus aureus, sed etiam liberis. Id vero maximi mihi quidem videtur momenti, quod Livio, Floro, Augustino auctoribus, Laevinus consul permittit senatoribus, ut bullas filiorum retineant. Bullae vero, quod satis constat, ³² insignes erant filiis nobilium. Eodem ergo iure, quo colligitur hac ex Laevini oratione, senatores tamquam senatores aureos gestasse anulos, pro certo affirmari deberet, senatorum filios, tamquam insigne senatoriae patrum dignitatis, bullas portasse, quod nemini unquam venit in mentem, ³³ eodemque modo equi orna-

³¹ Feminae tunc temporis ornamentum aurei anuli certe habebant, quum morum et vestimentorum luxuria tanta esset, ut tribus annis ante (IOXXXVIII a. u. c. CCXV a. Ch. n.) lex Oppia caveret, ne qua mulier plus semunciam auri haberet. Cfr. LANGIUM §. 104 (II. pg. 152) §. 132 (II. pg. 569).

³² cfr. LANGIUM § 91 (II. pg. 8).

³³ Falso speravi! MOMMSENIO (I. pg. 761 seq. not*) in mentem venit, qui errare maluit, quam sententiam suam derelinquere. Intellexit enim

menta, de quibus Laevinus loquitur, quae certe sunt phalerae, senatoribus deberent tribui.³⁴

Studui, ut probarem, per se verisimile non esse, senatores tamquam senatores anulos aureos gessisse, ac docui, locos veterum scriptorum, quibus nisi sunt, qui contrariam sententiam fovent, hanc neutiquam munire; restat, ut testimonium adferam, quod nudis verbis pro mea causa pugnat. Plinius, qui quum plurima de anulis scripserit testis locupletissimus gravissimusque habendus est, idem Plinius non solum, quod iam supra (cap. II.) commemoravi, tempore Gn. Flavi, (CCCCXXXVIII. ab urbe condita, CCV. a. Ch. n.) anulos depositos esse a nobilitate non a senatu universo veteribus annalibus nisus narrat, verum etiam disertis clarissimisque verbis (Nat. hist. lib. XXXIII, cap. I. 6. §. 21.) *ne tum quidem*, inquit, (temporibus scilicet Q. Servili Caepionis, qui anno I. CCLIII. a. u. c., C. a. Ch. n. quaestura functus est) *ne tum quidem omnes senatores habuere* (anulos aureos.)

Quae quum ita sint, omni iure in mea sententia perseve-

ad confirmandam suam opinionem sese affirmare debere. bullas tempore Punici belli secundi insignes liberis senatorum fuisse. Quam sententiam ut defendat, nostro loco Liviano et verbis Macrobi (Saturn. I. 6.) nititur. Ex Livio tale quid vix colligi posse, in promptu est. Macrobius loco a MOMMSENIO citato de bullis haec habet: *Nam sicut praetexta magistratum, ita bulla gestamen erat triumphantium, quam in triumpho prae se gerebant hinc deductus mos, ut praetexta et bulla in usum puerorum nobilium usurparentur, ad omen et vota conciliandae virtutis . . . alii putant, eundem Priscum cultum quoque ingenuorum puerorum inter praecipua duxisse; instituisseque ut patricii bulla aurea cum toga, cui purpura praetextitur, uterentur, dumtaxat illi, quorum patres curulem gesserant magistratum et infra eumque . . . Hostium Hostilium a matre vocitatum, et eundem a Romulo bulla aurea ac praetexta insignibus honoratum.* Nil amplius de bullis aureis Macrobius loco a MOMMSENIO citato habet. Quisnam gentium his Macrobi verbis ad MOMMSENII sententiam adducetur?

³⁴ Quod ne MOMMSENII quidem loco supra citato negare potest. —

rare videor, quum luce nobis videatur clarius vera rectaque nos contendisse. Id vero negare neque volo neque possum, postea, quum ordo certus senatorius sese constituisset, omnibus senatoribus aureum anulum, tamquam ornamentum etiam huius ordinis, fuisse communem.

CAP. V.

AD ORDINEM EQUESTREM AUREI ANULI TRANSEUNT.

Diu equites Romani certum ordinem non formabant; fuerunt potius, uti iam supra exposui, milites propter dignitatem divitiasque honorati, equo aut publico aut privato stipendia merentes. Serius certo ordine comprehendebantur, quod lege Sempronia iudiciaria a G. Graccho ³⁵ lata (anno IOCCXXXII a. u. c. CXXII a. Ch. n.) adductum est, in quo ordine equestri ii tantum referebantur, quibus quum esset census equester (400000 HS.) lege Sempronia datum erat ius, qui in album iudicum a praetore urbano inscriberentur.

Verum non statim sed paullatim tales viri nomen equitum sibi arrogabant et cum hoc nomine anulum equestrem. Plinius enim (l. c. sect. 7. §. 30.) narrat, Divo Augusto decurias ordinante maiorem partem iudicum in ferreo anulo ³⁶ fuisse, *iique*,

³⁵ Quam iam Tiberius Gracchus tulerat; cfr. RUDORFFIUM I, §. 39 pg. 92 et KLENZIUM, fragmenta legis Serviliae (Berol. 1825, [4]) proleg. pg. XIII sq.

³⁶ Aureo anulo enim uti iis nondum licebat. Alia ex causa Marius ferreum anulum gestavit. Affectavit enim morum sinceritatem generisque obscuritatem prae se tulit, cfr. Plinium loco citato cap. I. sect. 4 §. 12.: *sic* (i. e. anulo ferreo) *triumphavit de Iugurtha, aureumque non ante tertium consulatum sumpsit*“, et fortasse, ut Mari esset studiosus Manilius, „*qui legatus Gai Mari fuerit, Iugurthino bello in ferreo (anulo) consenuit*“ (Plin. l. c. sect. 6 §. 21). Postea Marium anulum aureum semper gestasse apparet ex Plut. Mar. cap. 34 §. 6. Cfr. etiam Isidor Orig. XVIII, cap.

inquit, *non equites sed iudices vocabantur*. Tempore vero, quo Plinius scripsit, omnibus qui censum equestrem habebant, erat communis anulus aureus et non inepte Plinius dicere potuit (l. c. sect. 7. §. 29): *anuli plane medium ordinem tertiumque plebi et patribus inseruere, ac quod antea militaris equi nomen dederat, hoc nunc pecuniae indices tribuunt*.³⁷

Nec mirum videtur, quod ab equitibus Romanis anulus aureus abiit ad ordinem equestrem, quum, uti vidimus infraque videbimus, insigne anuli aurei a summo gloriae fastigio descenderet ad homines paene infimi loci, quumque tale ornamentum quale erat anulus aureus in tanta civium Romanorum luxuria excellentibus viris solis nullo modo posset retineri. Optimo ergo iure Horatius cecinit (epist. I. 1 v. 58):

*sed quadringentis sex septem milia desint,
plebs eris —*

eodemque iure Iacobus apostolus³⁸ virum divitem *ἄνδρα χρυσόδακτύλιον* appellavit.³⁹

Condicione vero quasi tacita observabatur, iis tantum homi-

32 § 4.: *Multi etiam Romanorum pro gravitate anulum gestare in digito abstinerunt*." Recte contendit WALTERUS §. 837 (II. pag. 504 not. 9) anulum ferreum nunquam fuisse insigne plebis. Nunquam enim tale quid disertis verbis veteres rerum scriptores affirmaverunt. Sed, quum videri posset tunc temporis, eum qui anulum ferreum portabat, non in ordine equestri versari, (si enim versatus esset, portasset aureum anulum) indirecte ornamentum plebis erat. Errat praeterea WALTERUS quum affirmet, ex Plini verbis apparere, ordini equestri ferreum fuisse anulum peculia-rem, equitibus equo publico aliisque viris nobili loco natis, aureum.

³⁷ cfr. contra MAEQUAEDTUM pg. 86, not 2.

³⁸ epistola cap. II. v. 2.

³⁹ Singularem atque miram opinionem in medium protulit FERREARIUS lib. II. epist. 2 pag. 80. Coniecit enim ex versibus Iuvenalis

— *Ciceroni nemo ducentos*

Nunc dederit nummos, nisi fulserit anulus ingens

maio-rem vel minorem cuique fuisse anulum pro maiori vel minori eius censu. Quae sententia, quam absurda sit, quis est qui non intelligat?

nibus aureum anulum concessum esse, qui et ipsi essent ingenui et patrem avumque ingenuum habuissent,⁴⁰ exceptis sine dubio iis, quibus anulus aureus erat donatus ab imperatoribus.⁴¹

Mox etiam liberti, quum censum haberent, equestrem anulum aureum sibi adrogabant. Quem abusum ad repellendum, Tiberio imperatore regnante (anno a. u. 1000LXXV, p. Ch. n. XXIII) senatusconsultum quoddam cavebat:

„ne cui ius esset (aureorum anulorum) nisi qui ingenuus ipse a patre avoque paterno HS. CCC census fuisset et lege Iulia theatrâli in XIII ordinibus sedisset.“⁴²

Id vero, quod ex Plini loco (not. 42 citato) colligi possit, sine dubio falsum est, patrem scilicet et avum paternum censum equestrem habere debuisse, ut esset nepoti ius aureorum anulorum. Tantum enim ad parentum spectat ingenuitatem senatusconsultum.⁴³

Haec vero hactenus! Quomodo enim ius aureorum anulorum ad omnes ingenuos et tum ad libertos pervenerit, et quodnam fuerit ius aureorum anulorum et Ictis in Digestis collectis, et imperatoribus in Codice et Iustiniano in Novellis, quum arcissime cohaereat cum natalium restitutione, in altera commentatione exponemus.

⁴⁰ cfr. ZUMPTIUM pg. 96.

⁴¹ cfr. infra partic. II. cap. 2.

⁴² Fortasse verba ipsius senatusconsulti a Plinio memoriae tradita. (l. c. cap. II. sect. 8 §. 32) Quænam causa *pacis futilis* senatusconsulto fuerit vide apud eundem ibidem.

⁴³ cfr. ZUMPTIUM pg. 96. FRIEDLAENDERUM I. pg. 193.

CAP. VI.

SUMMA PARTICULAE PRIORIS.

Faciens sententiarum in particula priori prolatarum summam, quae lectori benevolo adferam, habeo haec: Si ornamentum quodquod peculiare est cuidam ordini virorum honoribus eminentium, facile usu venit etiam nostris temporibus, ut ordo priori dignitate proxime inferior, ornamentum, quod habere ei permissum non est, de facto sibi adroget; quod tum tertius ordo et fortasse quartus similiter fuerit imitatus. Sic etiam usus aureorum anulorum propagabatur. Demonstravimus, septimo ab urbe condita saeculo et octavo universum ordinem equestrem aureum anulum gestasse (cap. V.), quem antea equites equo privato revera stipendia merentes habuerant (cap. III, sub finem). Hi vero sibi ab equitibus publicis illud insigne sumpserant (cap. III), quod ipsi a nobilitate acceperant (cap. II). A quibusnam vero nobiles ceperint anulum aureum, non satis dilucide perspicui posse, fontibus nil certi adferentibus, explicui in capite primo. Si vero hic locus est coniecturis liceat sub finem in medium proferre sententiam hanc, quamquam dubiam: Fortasse a patriciis sumpserant nobiles anulum aureum, quod non inepte colligi possit ex tota anulorum aureorum historia supra in nuce enarrata. Nobiles enim ii erant, qui quum per virilem sexum a magistratibus curulibus descenderent inter patricios quidem non recipiebantur, a reliqua vero civitate honore distinguebantur. Quae nostra coniectura ⁴⁴ si probabilis videatur, a quibusnam translatus sit aureus anulus ad patricios, non difficile est dictu: scilicet a legatis, qui, uti constat, ex patriciis eligebantur. —

⁴⁴ Coniectura est, quam MARQUARDTUS pg. 7, 17, 86 pro veritate tradit. Plinius, quem ad defendendam suam sententiam citat not 25 MARQUARDTUS, nullo modo talequid testatur.

PARTICULA ALTERA.

ANULI AUREI DONANTUR.

CAP. I.

QUOMODO IN USUM VENERIT, UT ANULI AUREI
DONARENTUR.

GOETTLINGIUS §. 127. pag. 372 de aureis anulis sententiam tamquam certam in medium protulit, quam nescio, utrum conjecturam audacem; an mire dictum nominem.

Postquam enim proposuit, duo fuisse genera equitum Romanorum, alterum eorum, qui re vera stipendia meruerint equo, quibus nomen fuerit „equitum equo publico“ aut „Flexuminum“ et postea „Trossulorum“, alterum eorum, qui stipendia quidem non meruerint, sed primae classi civium adscripti ac simpliciter „equites Romani“ dicti fuerint¹; contendit, hos equites Romanos distinctos adhuc a publicanis fuisse, qui insigni quodam notabiles (i. e. nobiles) facti sint, et quidem aureo anulo. Aureum vero anulum a cive Romano gestatum initio nil fuisse, nisi insigne manifestans, illum civem publicum quoddam populi Romani mandatum suscepisse atque perficere²,

¹ Quae quidem refellere aut accuratius exponere huius loci non est.

² Citat Plini locum de anulo legatorum supra, particula prior cap. I, a nobis additum.

uti iam Athenis tale quid in usum venerit³; atque hanc ob causam initio senatores anulum aureum gestasse. Simili modo etiam publicanos, quasi mandatarios populi Romani publica auctoritate munitos, illo insigni esse usos, a quibus anulus aureus in universum denique ordinem transierit. Hinc ius aureorum anulorum originem cepisse.

In quibus refutandis quo me vertam vix scio. Supra (part. I. cap.1.) contra eos scripsi qui contenderent, legatos publicos aureum anulum a populo accepisse eam ob causam, ut demonstrare possent, publice se esse missos, quae sententia testibus idoneis destituta mero arbitrio nitatur. GOETTLINGIUS hanc non solum probare videtur, sed etiam ad publicanos extendit, nullo alio teste nisus. Accedit quod publicani certo ne fuerint quidem populi Romani mandatarii ministrive neque reipublicae negotia, sed propria gerebant, quod sufficere videtur ad GOETTLINGII sententiam evertendam. Quam fragilem etiam GOETTLINGIUS ipse suam habuerit sententiam perspicuum inde videtur, quod ad probandam suam opinionem, exemplum Atheniensium attulit. Ex Aristophane enim a GOETTLINGIO citato⁴ tantum apparet, eum Atheniensium magistratum cui aerarii cura tradita cuique nomen *ταμίης τῆς κοινῆς προσόδου*⁵ fuit aureum anulum publice gestasse. Verum si in universum non licet sine summa cautione ac diligentia comparare inter se instituta Graecorum et Romanorum, multo maius periculum subeunt qui analogiis ex tali comparatione petitis sententiam aliquam dubiam probare susceperunt. Praeterea falsa videntur, quae GOETT-

³ Aristoph. equites, v. 945.

⁴ loco citato *Δῆμος* Cleoni dicit:

*Καὶ νῦν ἀπόδος τὸν δακτύλιον, ὥς οὐκ ἔτι
ἐμοὶ ταμειύσεις.* (ed. BERGKII, v. 946 seq.)

⁵ cfr. SCHOEMANNUM, *Griechische Alterthümer* I. pg. 421. (Berol. 1855. [8]).

LINGIUS de nobilibus attulit; nobiles enim, uti supra I. cap. 2. demonstravi, usu aureum anulum portabant, neque cum publicanis confundendi sunt, sed certum ordinem effecerunt, publicanorum ordine multo magis honoratum.

Miror, quod LINGIUS nuperrime §. 112 (II. pag. 142) GOETTLINGII sententiam quodammodo suam fecisse videtur, quum simili modo affirmet aureum anulum signum publici mandati fuisse, citans praeter Plini locum etiam Zonaram, VIII, 6.⁶ Neque tamen Zonaras tale quid affirmat in verbis quae habet: τοῖς ἄρχουσι τοῖς ἐκδημοῦσι καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς κατὰ τι πρᾶγμα τῇ πόλει ἐξιούσι τὰ τε ἄλλα τὰ ἀναγκαῖα καὶ δακτύλιοι ἐκ τοῦ δημοσίου ἐδίδοτο. Quum ergo dicat, magistratibus peregre exeuntibus atque iis, qui publici negotii causa urbe egrederentur, aureos anulos ex aerario esse donatos, spectat solummodo ad legatos peregre proficiscentes, uti supra I. 1 notavi.

Publicani omnesque alii cives Romani, qui non erant nobiles equitesve, temporibus ante Ciceronem aureum anulum nondum habebant, exceptis iis, quibus anulus erat donatus. Iam supra (I. cap. 3. in fine) ex Acronis Scholiastae loco coniecimus primo equitibus privatis qui bene meruerant anulum aureum a ducibus esse donatum, quae sententia perobscuro Ciceronis loco (Verr. III. cap. 80) videtur confirmari, ad quem accuratius considerandum, iam nunc descendamus. Docet, uti mihi quidem videtur, Cicero paullatim etiam imperatores, proconsules provinciarum aliosque magistratus maiores hoc ius, ex quo duces anulos aureos passim donabant, sibi arrogasse, idque imprudenter et immoderate amplificasse.

Postquam Cicero d. I. paene innumerabilia flagitia a Verre commissa enumeravit:

Hinc, inquit, ille est anulus, quo tu istum in concione dona-

⁶ cfr. supra I. 1 not. 2.

sti: quae tua donatio singulari impudentia praedita, nova Siculis omnibus, mihi vero incredibilis videbatur. Saepe enim nostri imperatores, superatis hostibus, optime re publica gesta, scribas suos anulis, aureis in concione donarunt: tu vero, quibus rebus gestis, quo hoste superato, concionem donandi causa advocare ausus es? . . . §. 186 . . . Quibus ex hostium spoliis? de qua victoria? qua ex praeda et manubiis haec abs te donatio constituta est? an quod te praetore rel. . . . §. 187. Anulo est aurco scriba donatus et ad eam donationem concio est advocata. Quod erat os tuum, cum videbas in concione eos homines, quorum ex bonis iste aureus anulus donabatur qui ipsi anulos aureos posuerant, liberisque suis detraxerant, ut esset, unde scriba tuus munus ac beneficium tueretur? quae porro praefatio tuae donationis fuit? Illa scilicet atque imperatoria? QUANDO TU (QUIDEM IN PROELIO, IN BELLO, IN RE MILITARI: cuius ne mentio quidem, te praetore, ulla facta est: an illa? QUANDOQUIDEM TU NULLA UNQUAM MIHI IN CUPIDITATE AC TURPITUDINE DEFUISTI: OMNIBUSQUE IN HISDEM FLAGITIIS MECUM ET IN LEGATIONE, ET IN PRAETURA, ET HIC IN SICILIA VERSATUS ES: OB EAS RES, QUONIAM TE LOCUPLETAVI, HOC ANULO AUREO DONO. Vera haec fuisset oratio. Non enim iste anulus aureus abs te datus istum virum fortem, sed hominem locupletem esse declarat. Ita eundem anulum ab alio datum, testem virtutis duceremus: abs te donatum, comitem pecuniae iudicamus.

Ex quo Ciceronis loco, quem, quum mihi videretur gravissimus, totum reddidi, concludere possumus, et quomodo ius, ex quo anulos aureos donabant, ducibus concessum re vera fuerit, et quomodo Verres hoc iure abusus sit.

Praemitto pauca de scribis. Habebantur scribae appari-

torum primi honoratissimique, ⁷ scribarum ordinem Cicero ⁸ honestum appellat. Praeterea scribas saepenumero officiis publicis neque infimi ordinis functos esse, saepenumero equum publicum habuisse, immo iurisprudentes fuisse, inscriptionibus nobis traditum est. ⁹

Sed ad Tullianum nostrum locum revertamur et quaeramus

I°. Quatenam possint colligi ex hoc loco de iure donandi aurei anuli, imperatoribus concessio?

Non raro evenit, ut imperatores Romanorum scribas ¹⁰ anulo aureo donaverint. Sed tum tantum donaverunt, si et ipsi aut hostes superaverant aut alio modo egregie rempublicam gesserant et scribae fortes viros magnoque honore dignosese exhibuerant. Ad quam donationem rite celebrandam concio ¹¹ convocabatur et praemissa praefatione solenni: **QUANDO TU QUIDEM IN PROELIO, IN BELLO, IN RE MILITARI** ¹² imperator scribam anulo aureo donabat.

⁷ Cicero Verr. III, 66. 154.

⁸ Ibidem III, 79. 183.

⁹ Cfr. TH. MOMMSENIUM, de apparitoribus magistratuum Romanorum in: Rhein. Museum von Welcker und Ritschl. VI. pg. 56 et 57 (Francof. ad M. 1848. (8.)

¹⁰ Casu quodam accidisse puto, quod scribae tantum nominantur. quibus aurei anuli donabantur. Non dubito, quin etiam aliis viris de re publica bene meritis, hoc insigne concessum sit, puta equitibus, militibus. Quod probari videtur loco Aconis ad Horatium supra I. cap. 3. in fine citato et Isidori verbis lib. XVIII cap. 32 § 3. *Apud Romanos anuli de publico dabantur et non sine discrimine. Nam dignitate praecipuis viris gemmati dabantur, caeteris solidi.*

¹¹ Cfr. Cic. Verr. II. 11. 29.

¹² Ex praefatione, quam Verrem habuisse Cicero salse coniecit, formula illa vetus et imperatoria fortasse sic restitui poterit: **QUANDO TU QUIDEM IN PROELIO, IN BELLO, IN RE MILITARI NUNQUAM MIHI DEFUISTI: OMNIBUSQUE IN IISDEM PERICULIS ET IN LEGATIONE ET IN PRAETURA ET HAC IN PROVINCIA VERSATUS ES: OB EAS CAUSAS HOC ANULO AUREO TE DONO.**

Tum scriba anulum aureum invenisse dicebatur.¹³ Quod ius quando originem ceperit, quaestio est quae prorsus tenebris latet, quum plane nihil hac de re in fontibus inveniatur.¹⁴

Accedimus iam ad alteram quaestionem

II° quatenam possint colligi ex loco Ciceronis de iure donationis, quod primum imperatoribus concessum erat, serius amplificato?

Manifestum videtur, serius saepenumero etiam magistratus superiores cuiusvis dignitatis hoc ius sibi vindicasse. Non inter minima enim Verris flagitia hunc donationis abusum refert Cicero. Caeterum idem alique auctores alia exempla adferunt. Sulla Roscio Comoedo anulum aureum donavit,¹⁵ Balbus quaestor Herennio Gallo histrioni anulum aureum dedit¹⁶, qui abusus a bonis viris non probatus esse videtur.

Qui ita aureum anulum acceperat, si ad Ciceronis respicimus tempora, equestrem censum revera habere debebat, qui antea necessarius non erat.¹⁷ Tum fortasse donatores iis hominibus, qui censum non habebant, quae deerant vel ex praeda vel ex re familiari ipsi addiderunt.¹⁸

Quatenam vero iura acceperit vir aureo anulo donatus, quaestio est perdifficilis, quum omnes fontes hac de re sile-

¹³ Cic. Verr. III. 76. § 176.

¹⁴ Cicero praefationem donationis veterem vocat.

¹⁵ Macrob. Sat. II. 10. in fine. Dubitatur, quam ob rem Cicero in oratione quam habuit pro Roscio Comoedo hanc donationem ne verbo quidem attigerit. Qua in re probanda esse puto, quae monuit I. A. C. ROVERSUS in comment. iurid. in Cic. orat. pro Q. Rosc. Com. Traiect. ad Rh. 1827 (8) pag. 5.

¹⁶ Cic. ad div. X. 32, 4.

¹⁷ Quae colliguntur ex Ciceronis verbis supra citatis: *Non enim iste anulus abs te datus virum fortem sed hominem locupletem esse declarat.*

¹⁸ Huc spectant quae Cicero idem contra Verrem dixit III. 80 §. 184.: *in eadem civitate apparitori tuo esse concessum, ut HS. uno nomine terdecies auferret?* ibidem § 186. *Quibus ex hostium spoliis?* et rel.

ant.¹⁹ Infra (cap. 2) explicabo, etiam Caesares post reipublicae Romanae occasum ius donandi aurei anuli similiter habuisse, quod sine dubio originem cepit ex donationibus iam tempore reipublicae usitatis, de quibus hoc in capite verba fecimus. Caesares vero Romani donatis simul cum anulo aureo omnia ordinis equestris iura dabant. Et iam ex hoc colligere possumus, anulos etiam prius effecisse, ut scribis aliisque viris honorandis omnia equitum Romanorum iura darentur. Accedit quod Cicero ad Divers. X. 32, 4. de Herennio Gallo histrione disserens scribit: *tot enim fecerat* (Balbus quaestor) *ordines equestris loci*. Sequi ex hoc loco Tulliano videtur Balbum histrioni, cui aureum anulum concessit, simul omnia equitum iura esse largitum.²⁰

CAP. II.

PAUCA DE IURE IMPERATORUM AUREI ANULI DONANDI.

Ius aurei anuli donandi antea ducibus et magistratibus concessum imperatores Romani sibi adrogabant et primis quidem temporibus non imprudentes hoc iure usi esse videntur. Neque erat anulus aureus insigne a civibus Romanis valde optatum. Qui enim censum equestrem habebant et a parentibus ingenuis descendebant, uti vidimus, ipso iure anulum aureum habebant, quique vero non ab ingenuis parentibus nati erant, de facto per abusum aureum anulum ferebant. Senatusconsultum vero supra (I. cap. V.) citatum liberos cohibuisse vidimus, ne anulum aureum portarent; quo facto flagrabant liberti desiderio, ut impe-

¹⁹ Excepto fortasse loco Ciceronis ad Div X. 32 infra in disceptationem vocando.

²⁰ cfr. MARQUARDTUM pg. 87.

ratoris donatione, in equestrem ordinem reciperentur. ²¹ Notum est quantum locum obtinuerint servi libertique imperatorum. ²² Imperatores ergo saepissime precibus et amicorum et libertorum ipsorum permoti libertis anulum aureum et cum anulo aureo censum equestrem donabant. Tunc enim temporis ne imperatores quidem ausi sunt donare aliquem, qui censum equestrem non habebat, et si deerat libertis census ex imperatoriis bonis HS. CCC dabantur. Iura vero habebant donati omnia ingenui equitis in ordine equestri, vel ea iura, quae SCtum citatum dabat et postulabat.

Non opus esse videtur, ut colligam locos in quibus aliquid de donationibus imperatorum narratum est iam dudum collectos. ²³ Ius donandi in libero arbitrio imperatorum erat positum, qui quocumque modo, quocumque loco, quibuscumque hominibus aureum anulum donabant.

Quum postea ius aureorum anulorum tantum ingenuitatem daret, etiam imperatores aurei anuli donatione nil nisi ingenuitatem dare potuerunt et ideo imperator Septimius Severus anno p. Ch. n. CLXXXVII omnibus militibus anulum aureum dare potuit. ²⁴ Qua de re cfr. commentationem alteram.

CAP. III.

ANULUS AUREUS AMITTITUR.

Quum tempore, quo erat ordo equester, anulus aureus esset insigne census equestris, quumque ii, qui hunc censum non ha-

²¹ cfr. ZUMPTIUM pg. 96. Plin. l. c. sect. II. cap. 8 § 33. in fine.

²² cfr. FRIEDLAENDERUM I. pag. 51 - 101.

²³ cfr. BURMANNUM l. c. KIRCHMANNUM cap. 15. 16. MARQUARDTUM pag. 86 seqq. REINIUM I. pag. 494. FRIEDLAENDERUM pag. 69 seqq. 194.

²⁴ Herodian. III. 8.

bebant, etiam anulum aureum non ferrent, non mirum videbitur, quod anulum aureum ii amiserunt, qui rem familiarem iniuerant, censumque equestrem perdiderant.

Primum vestigium in Ciceronis oratione in Verrem loco pag. 25. citato §. 187 inveniri possit, ubi legimus: *Quod erat os tuum, quum videbas in concione eos homines, quorum ex bonis iste anulus aureus donabatur, qui ipsi anulos aureos posuerant, liberisque suis detraxerant, ut esset, unde scriba tuus hoc tuum munus ac beneficium tueretur?*

Alius locus Ciceronis quem, ni fallor, solus hac in materia, sed prorsus perperam, citavit FERRATIUS, nil ad rem facit, quum Cicero de anulo aureo loqui non videatur. In oratione enim quam habuit, pro Sex. Roscio Amerino Cicero, patris Roscii bona Chrysogonum sub hasta emisse narrat. Tum Cicero ait: (cap. XXXXVIII §. 144) *Rogat oratque te, Chrysogone, si nihil de patris fortunis amplissimis in suam rem convertit: si nulla in re te fraudavit: si tibi optima fide sua omnia concessit, adnumeravit, appendit: si vestitum quo ipse tectus erat, anulumque de digito suo tibi tradidit, si ex omnibus rebus se ipsum nudum, neque praeterea quidquam excepit* rel. Si fuisset iste anulus aureus, si fuisset Roscius eques Romanus, non falsa videretur conclusio, Roscium sectori tradidisse anulum, ut demonstraret, se cum re familiari anulum etiam aureum amisisse. Roscius vero non erat eques Romanus, neque anulus aureus sed ferreus. Contra FERRATIUS: ²⁵ „quis vero existimet, hominem, cui praeter numeratam pecuniam, sexagies HS haereditas veniebat, ferreum anulum gestasse? Chrysogonum, quum tam multa et haberet et eriperet de ferreo illo anulo ita fuisse sollicitum?“ Non intellexit, uti mihi quidem videtur, FERRATIUS, quidnam voluerit Cicero: iudicium enim animos ut ad miseri-

²⁵ lib. II. cap. 2 pag. 80.

cordiam adduceret demonstravit, Roscium ne minima quidem in fraudem sectoris retinuisse. ²⁶

Id vero certum est, multisque locis veterum scriptorum munitum, ²⁷ temporibus imperatorum, quum anulus aureus communis esset ordini equestri, hunc aureum anulum eos amisisse, qui censum equestrem perdiderant.

²⁶ Falsum est, quod FERRATIUS hoc ex loco coniecit. Contendit enim his ex verbis apparere omnibus Romanis anulum aureum promiscue fuisse.

²⁷ Cfr. Iuv. XI, 42. Mart. VIII, 5. II. 57. et alias.

LIBRI,

QUIBUS AUCTOR AD PERTRACTANDAM QUAESTIONEM USUS EST,
SIGNIFICANTUR HIS SCRIPTURAE COMPENDIIS.

- ALEX. AB ALEXANDRO. — Genialium dierum libri VI cum integris commentariis Andreae Tiraquelli, Dionysii Gothofredi, Ch. Coleri, N. Merceri. II. Tom. Lugduni Bat. 1673. (8.)
- BECKERUS, W. A. — Handbuch der römischen Alterthümer. Lpz. 1843. Fortgesetzt von Marquardt 1849... 4 Tom. (8.)
- BURMANNUS, P. — Diss. litterario-iuridica de iure aureorum anulorum. Traiecti ad Rhenum. 1734. in Oelrichsii thesauro dissertationum iurid. selectissimarum in academiis Belgicis habitarum Vol. II. Tom. 1. Breae et Lipsiae 1769. (4.)
- FERRARIUS, Octavius — Electorum libri II. Patavii 1679. (4.)
- FERRATIUS, M. Ant. — Epistolarum libri VI. Venetiis 1738. (4.)
- FRIEDLAENDERUS, L. — Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms in der Zeit von August bis Ausgang der Antonine. Tom 1. Lpz. 1862. (8.)
- GOETTLINGIUS, K. W. — Geschichte der röm. Staatsverfassung. Halle, 1840. (8.)
- HULTSCHII, Fr. — griech. und röm. Metrologie. Berl. 1862. (8.)
- KIRCHMANNUS, I. — de anulis liber singularis. Slesvigae, 1657. (8.)
- LANGIUS, I. — Römische Alterthümer. Berl. Tom 1 et 2. 1856. 1862. (8.)
- MARQUARDTUS, I. — Historiae equitum Romanorum libri IIII. Berol. 1840. (4.)
- MOMMSENII, Th. — Röm. Geschichte. Berl. 1857. 3 Tom. (8.)
- NITZSCHII, K. W. — Die Gracchen und ihre nächsten Vorgänger. Berl. 1847. (8.)
- PANCIROLUS, G. — Thesaurus variarum lectionum utriusque iuris. Lugduni 1617. (4.)
- REINIUS. — in Pauly, Realencycl. s. v. anulus I. pag. 493 sqq.
- SIGONIUS, C. — De antiquo iure populi Romani libri XI. Lps. et Halae, 1715. (8.)
- URLICHSII, L. — Chrestomathia Pliniana. Berl. 1857. (8.)
- WALTERUS, F. — Geschichte des röm. Rechtes. Bonn, 1860. 2 Tom. (8.)
- ZUMPTIUS. — Ueber die Röm. Ritter und den Ritterstand in Rom, in Abhandlungen der Königl. Academie in Berlin, (aus dem Jahre 1839) philologisch-historische Klasse. Berl. 1841 pag. 65 – 113. (4.)

SENTENTIAE CONTROVERSAE.

I.

Ius Aelianum a Tripertitis esse distinguendum.

II.

Donationem sine acceptatione intelligi non posse. (Cic. top. VIII.)

III.

Institutionem mysticam in testamento nuncupativo non admitti.

IIII.

Patrono laico variationem cumulativam non privativam competere.

V.

Feudum praescriptione constitui posse.

VI.

Iuramentum paupertatis, ab eo, qui iure pauperum uti velit, semper praestari debere.

VII.

Capitis poenam esse retinendam.
